

PAPER DETAILS

TITLE: Türkmen Halkinin Etnografyasi (XX. yy)

AUTHORS: Ata CIKIYEV

PAGES: 257-264

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/58421>

TÜRKMEN HALKININ ETNOGRAFYASI (XX.yy.)

1. Türkmenlerin Kökeni:

Bu problem, Türkmenistan tarihinde güncel, karmaşık ve enteresan konuların birisidir. Bu meseleye sadece bilim adamları değil, kamuoyu da ilgi duymaktadır. Fikrime göre, Türkmenlerin sarıh tarihi köklerini eski İskit, Hun Türklerinin, antik çağda Avrasya'nın Doğu'da Güney Sibirya'dan (Altay, Çin) Merkezî Asya'ya, Batı'da Doğu Avrupa'ya kadar uzanan geniş arazilerinde (aynı zamanda şimdiki Türkmenistan'ın topraklarında -Horasan ve Turan'da) meskun olan Hint-Avrupa nüfusunun muhitinde aramak gerekmektedir. Antik İskit-Sarmat, Massaget, Hun, eski Türkî kabile birleşmelerinin* etnik yapısının analizi Turan'ın ve Horasan'ın eski nüfusunun (Augasiler, Horasaniler, Harezmliler, Parslar, Parnlar vb.) arasında Oğuz öncesi kabilelerin bulunduğu kanıtlanmaktadır. Bu görüş ilk defa Prof. Dr. S. P. Tolstov tarafından ileri sürülmüştür. Bu konuda yetenekli tarihçi Ö. Gündoğdıyev'in çalışmaları büyük bilimsel önem taşımaktadır.

Türkmen halkı, şimdiki "Türkmen" adıyla adlandırılmaya başlamasından önce, kendine has ahlak, ırk, kültür ve yaşam özellikleri ile asırlar boyunca gelişmiş ve değişmiştir. Çeşitli nedenlerden (dış saldırılardan, yaşam için daha elverişli topraklara duyulan ihtiyaçtan vb.) dolayı bizim atalarımızın yeni yerlere göçleri ve bunu takiben geriye dönüşleri tarih boyunca devam etmiştir.

Eski kahramanlık destanlarında, şecere rivayetlerinde, Ortaçağ alimlerinin ve şairlerinin eserlerinde (Firdevsi'nin "Şehname" destanı dahil olmak üzere) İran'ı -Hint-Arilerin memleketine saldırısında direniş gösteren Türklerin tarih öncesi yurdu olarak Turan belirtilmektedir. Turan'ın batı kısmını şimdiki Türkmenistan'ın toprakları oluşturmuştur. Eski Türk yazısı abidelerinin bulunduğu bölge olan Yenisey nehrinin yakınında Turan isimli bir dere mevcuttur.

Tarih literatüründe ispatı olmadığı suretle İran dilli olarak nitelendirilmelerine rağmen, Turan'ın asıl yarı göçebe nüfusunun (Massagetler, Parnlar, Saklar, Augasiler, İmirgoylar, Horasaniler, Horasmiler vs.) dili hakkında bilgiler, ne Greko-Romen, ne de Çin yazılı kaynaklarda mevcuttur¹.

Günümüze kadar muhafaza edilmiş olan çok sayıda etnonimi toponim ve hidronimler yukarıda adı geçen kabile gruplarının Türk lehçelerinde konuştuklarını

* Bütün bu adlar toplulaştırılmış ve açık değildir.

¹ G.E. Grum-Çrijmaylo, *Zapadnaya Mongoliya*, Uryanhayskiy Kray T.2- Leningrad, 1926, s. 356.

tahmin etmeye imkan vermektedir. Böyle bir görüş, bazı delillere dayanarak, tarafımızdan 70'li yıllarda ileri sürülmüştür². İran'ın ve Turan'ın daima birbirine karşı bulunmaları Dah-Massagetlerin güney komşuları ile (Parfiyalılar da dahil) ihtilafları bu görüşü savunmada bir temel teşkil etmektedir.

İkinci olarak VII. yy. ortalarında şimdiki Türkmenistan'a Arapların gelmeleri sırasında buralarda ve Maveräünnehr'de (Amuderya ile Sirderya'nın arasında) kendi hanları tarafından idare edilen Türkçe konuşan nüfus yaşamıştır. İşte bunlar Araplara inatla mukavemet göstermişlerdir. Kaynaklar Arap fatihlerini böyle karşılayan yerli nüfus hakkında hiçbir bilgi vermemektedirler. Türk nüfusun bu yerlerde, kaynakların bildirdiklerinden daha önce de yaşadıkları düşünülebilir. Türkler ezelden beri Turan'ın, yani şimdiki Türkmenistan'ın yerlileri olmuşlardır.

yazılı ve arkeolojik kaynaklara dayalı olarak, İskender'in sefer yollarının Güney Türkmenistan topraklarından geçtiği kabul edilmiştir. Bu yerlerdeki antik şehir harabelerinde (Nusay, Merv, Amul vs.) yapılan kazılarda Greko- Helenistik asıllı ritonlar, heykelcikler, sikkeler, duvar resimleri vs. bulunmuştur. Şimdiki Güney Türkmenistan'da Maveräünnehr'de milattan çok daha önce Türkçe konuşan toplulukların (Türkmenlerin ve diğer Türk kabile ve kavimlerinin) yaşadıklarını tahmin etmek mümkündür³.

Böylece Türkmen halkının ataları, şimdiki Türkmenistan'ın eski yerli nüfusu olmuştur. Bunu antropolojik, arkeolojik ve etnografik bilgiler (süsleme sanatı, halılar, süsler, törenler ve adetler, uzun kafalı antropolojik tip vs.) kanıtlanmaktadır.

XX.yy. başlarına kadar Türkmenler kabile ve boylara ayrılmışlardır; onların her birinde kabilenin (boyun) jeneolojisini açıklayan şifahi (sözlü) ya da yazılı şeceresi olmuştur. kabilelerin en büyükleri Tekeler, Yomutlar, Ersarılar, Salurlar, Sarıklar, Alililer, Karataşlılar, Çavuldurlar, Göklenler, Abdallardır. Bazı Oğuz kabile adları da muhafaza edilmiştir: Yemreliler, Yazırlar, Karkınlar, Kayılar, Dodurgalar, Bayatlar, Salurlar, Sakarlar (Karaevliler) Çavuldurlar, İgdirler vs. bütün Türkmenleri kabileleri giyimlerinde, yerleşmelerinde, iktisadi faaliyetlerinde, meskenlerinde, yemeklerinde, ayinlerinde vs. bazı özelliklerini muhafaza etmişlerdir.

Suyun, ziraat ve mera alanlarının yetersizliği XVI-XIX. yüzyıllarda şimdiki Türkmenistan topraklarında göç ve etnik değişimin meydana gelmesine yol açmıştır. Özbay ve Sarıkamış'ta tarım ile meşgul olan Karaevli, Salurlar, Sarıklar, Çavuldurlar vs. XVI.yy.'dan itibaren Hive vahasına Amuderya yakınlarına ve Güney Türkmenistan'a göç etmişlerdir.

² Bakınız: A.Cıkıyev, *Oçerki etniçeskoj istorii i formirovaniya naseleniya Yujnogo Turkmenistana*- Aşgabat, 1977.

³ Mahmut Kaşgarskiy, *Divan lugat at- Türk Mitt*, t.1 Moskova-Leningrad, 1939, s.311-313.

XVII-XVIII.yy.'larda yeni etnik birlikler teşekkül etmiştir. Batı ve Kuzey Türkmenistan'ın çöl ve ovalarını ele geçiren ve buralarda önceden Teke, Ersarı, Salur başka bazı grupların içinde eriten Yamutlar bunun bir örneğidir. Tekeler XVIII.yy.'da Güney Türkmenistan'a yerleşmiş ve küçük kabile grupları olan Mehinli, Mürçeli, Nohurlu, Anevli, Yemreli, Karataşlı, Alilileri kendilerine bağlamışlardır. Bu kavimlerin bir kısmı ise Etek vahasına ve Kuzey Türkmenistan'a göç etmişlerdir. Amuderya'nın kıyılarına Salurlar, Karkınlar, Hıdırlar, Sakarlar, Arabacılar, Ersarılar ve onlara katılan diğer küçük kabile grupları yerleşmişlerdir. Çavuldur ittifakını oluşturan kabileler - Çavuldurlar, Abdallar, Bozocular, Buruncuklar, İğdirler- kısmen Kuzey Türkmenistan'a ve Kuzey Kafkasya'ya göç etmişlerdir. Çeşitli kabile ve kavimlerin karışmasından dolayı Türkmenlerin antropolojisi, maddi ve manevi kültürü değişmiştir.

XVIII-XIX. yy.'larda Horasan'ın diğer kavimlerinin -Parsların, Kürtlerin, Türkçe konuşan Kaçarların- mensuplarının Türkmenlerin arasına yerleşmeleri ve asimile olmaları devam etmiştir.

XIX. yy. sonunda Türkmenistan'ın Rusya'ya ilhakından sonra Hazar ötesi Demiryolu boyunca çok uluslu şehirler ve istasyonlar ortaya çıkmıştır. bu dönemde Türkmenlerin Rus ve diğer halkların mensupları, onların ekonomisi ve kültürü ile yakınlaşması, aynı zamanda Türkmen kabilelerinin kendi aralarında yakınlaşması görülmüştür.

2. İktisadi Hayat :

Türkmenlerin iktisadi hayatı eski, zamanlardan beri çok çeşitli ve karmaşık niteliğe sahip olmuştur. XVIII-XX. yy.'larda ekonominin temelini hayvancılık, ziraat, balıkçılık, el sanatlarının ve zanaatın bazı türleri olmuştur.

a) Ziraat. Ziraat, Türkmenlerin iktisadi faaliyetinin başlıcasıdır. Güney Türkmenistan (Anev, Ceytun, Altın-Tepe, Namazgâh-Tepe vb.) eski tarım uygarlığının vatanıdır. buranın vahalarında 7 tane eski ve yeni sulama tesisleri (novhala, ark, yap)kesişmektedirler. Orta ve Aşağı Amuderya bölgelerinde su arklara doğrudan nehirden gelmiştir; aynı zamanda su çekme tesisleri (cıkır, depme-nova) ile çalı toprak bentleri de kullanılmıştır. Murgap ve Tecen vahalarının sulama sistemi kanallar (yaplar) şebekesinden meydana gelmiştir. Ahal ve Etek vahalarının su dağıtma sistemi Köpetdağı'nın derelerinden ve yeraltı su biriktirme galerilerinden -kârizlerden- oluşmuştur. Güney-Batı Türkmenistan'da ise sulama için Etek ve Çandır nehirlerinden yararlanılmıştır.

XX.yy. başlarında Türkmenistan'da her bir köy (oba) bir camiayı teşkil etmiştir. Su payı alma hakkında topluluğun evli üyeleri sahip olmuşlardır. Suyun yarım günlük veya günlük miktarını alan 6 ya da 12 ortaktan oluşan artellere (ortaklaşa çalışmak için kurulan birlikler) ayrılmıştır. Topraklar sanaşık (köy ortak malı) toprakları ve özel topraklara (mülk topraklara) bölünmüştür. Sanaşık topraklarına (ak yerler) genellikle tahıllar (buğday, arpa) ekilmiştir. Mülk topraklarında ise meyve (üzüm, bahçe, bitkileri) üretimi yapılmıştır. Kuzey ve Doğu Türkmenistan'da mülkiyetin feodal biçimleri ile

ulemaya ait olan vakıf toprakları da mevcut olmuştur. Bu topraklarda genellikle buğday, arpa, susam vs. ekilmiştir. Tarlalar develere ve atlara koşulan ucu demirli ağaç azallar (saban) işlenmiştir. Tahıl oraklarla (buğday orağı) biçilmiş, hayvanlara da kullanılarak döğülmüş ve sonra çukurlarda (urlar) ve ambarlarda muhafaza edilmiştir.

b. Hayvancılık. Hayvancılık, Merkezî Karakum ile Batı Türkmenistan nüfusunun esas meşgalesi olmuştur. Diğer bölgelerde ise hayvancılık ikinci derecede kalmış ve ziraat ile birleştirilmiştir. Tabiat ve coğrafi şartların ve su dağıtma çeşitleri hayvancılığın yön ve türlerini belirlemiştir. Türkmenler, sürülerini belirli bir meralda gütmüşlerdir. Ağırılık yarı-göçebe mera hayvancılığına verilmiştir. Batı Türkmenistan'da hayvancılık ile uğraşanlar güneyde Etrek ve Gürgey nehirleri, kuzeyde ise Balkan dağları arasında göçebelik yapmışlardır. Merkezî Karakum'da hayvancılık kuyuların ve doğal su birikintilerinin -kakların- etraflarında toplanmıştır. Amuderya'ya yakın bölgelerde ise hayvanlar vahalara yakın çöllerde güdülmüştür. Genellikle koyun ve deve (toplam hayvan sayısının %80'i) yetiştirilmiştir. Vahalarda inek, keçi, cins atlar, eşekler de yetiştirilmiştir).

c. Zanaat ve El Sanatları. Zanaat üretiminin; halıcılık, keçecilik, dokumacılık, kuyumculuk, demircilik, dericilik, dökümcülük, çömlekçilik (Amuderya ve Kuzey bölgelerinde) gibi türleri nüfusun hayatında önemli olmuştur. Evlerinde çalışan ustaların -evcilerin- ürünleri büyük talep ile karşılanmıştır. XX.yy. başlarında Türkmenistan'da zanaatta demircilik ve çömlekçilik ürünlerini üreten kabileler bilinmektedir. Türkmen halıları eskiden beri dünya piyasasında aranır olmuşlardır. Güney Türkmenistan'da yüksek kaliteli ipek kumaşlar -keteni, alaça- üretilmiştir.

3. Meskenler.

XX. yy. başlarına kadar Türkmenlerin esas meskenleri göçebilir meskenler (kara ev) olmuştur. Bununla beraber yerleşik tarımsal nüfus kerpiç ve tuğla yapılarda ikamet etmişlerdir. XIX.yy. sonlarından itibaren Hazar kıyısındaki bölgelerde Rusya'dan getirilen keresteden yararlanarak kazıklar üzerinde kurulmuş ağaç evler (ayaklı evler) ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda fakirlere ait ilkel mesken tipleri - kulübe, alacık (kep be, çatma, araça) toprak damlar (yer evleri) de mevcut olmuştur. Kara ev -Merkezî ve Orta Asya'nın, kısmen Sibiry'a'nın tüm göçebe ve yarı göçebe kavimleri tarafından benimsenen taşınabilir meskendir. Kara evlerin yapımında ve ayrıntılarının adlandırılmasında (terminoloji) esaslı farklılıkların olmaması, Orta Asya halklarının tarihi kadar mukadderatının ve köklerinin birliğini ortaya koymaktadır. Kara ev, ağaç iskeletten (çatı, kafes) ve keçe örtüden oluşmaktadır. İskeletin silindirik şekilli alt bölümü (târım) katlanır ağaç kalbur şeklinde ve 4 (varlıklı kimselerde ise 6) kanattan ibarettir. Kara evin iskeletinin üst kısmı -ağaç kasnak (tüynük), alttaki kalbura (târime) hafifçe kavisletilmiş uzunluğu, 2-2,5 m. sııkların (uklar) aracılığıyla bağlanmıştır. Sııkların (ukların) bir ucu tüynükte açılmış olan deliklere sokulmuş, diğer ucu ise deri bağlar ve iplerle tarime bağlanmıştır. Kara evin iskeleti keçelerle örtülmüştür. Beyaz keçelerle örtülü olanlara "ak ev", siyah keçelerle örtülü olanlara ise "kara ev" denilmektedir. Evin alt kısmı dışarıda kamış hasır, ip, kumaş şeridişurgan, golan) ile

sarılmıştır. Kapıların dış tarafına keçe, hasır (varlıklı evlerde ise kaliçe (küçük halı)-ensi, kapılık) asılmıştır. Toprak tabana halı, kilim (palas), desenli keçeler döşenmiştir. Evin duvarlarına halıdan çuvallar ve halı torbalar asılarak bunların içinde giyim, ev eşyası saklanmıştır. Silahlar ise duvarın ortasında asılmıştır.

Çapı 4-5 metre olan kara evlerde fakir ve çok çocuklu aileler güçlük içinde barınıyordu. Varlıklı kimseler ise, evli çocuklarının her biri için, ayrı bir ak ev kurmuştur.

Türkmen kara (ak) evlerinin yapısında bazı yerel özellikler mevcut olmuştur. Yomutlarda -daha yatay kubbeli, Tekeler’de -orta yükseklikte, Çavuldurlarda -yüksek evler.

Yerleşik tarımsal Türkmen kabileleri -Yemreli, Karataşlı, Alili, Mürçeli, Mehinli, Nohurlu, Aneveli, Gereyli, Amuderya yakınları kabileleri- kerpiç evlerde (tam), müstahkem çiftlik evlerinde (gala), kubbe çatılı evlerde (gümmezli tam) oturmuşlardır. Güney Türkmenistan’da yüksek tavanlı ve küçük pencereli kerpiç evler yaz ayları da odalarının serin olmasını sağlamıştır. Kuzey ve Doğu Türkmenistan’da avlusunun üstü kapalı olan kerpiç evler de kurulmuştur. Hazar kıyı bölgelerinde 1890’lı yıllarda meskenin esas türü haline gelen kazıklar üzerinde kurulmuş evler, deniz dalgalarının kıyıya çarpmasından, kum yığınlarının oluşmasından, hasarattan insanları korumuştur. 2-3 odadan ve verandadan ibaret olan bu tip evler, ince ağaçlardan inşa edilmiştir.

Çağdaş Türkmen ailesinin planlamanın kolaylıkları ile yerel gelenekleri içeren; iklim ve yaşantı özelliklerini göz önünde bulunduran, meskeni 3-4 odadan oluşmaktadır. Odalar el işi ve fabrika ürünü olan milli Türkmen halıları keçeler, mobilya ile döşenmiştir; buzdolabı, televizyon gibi eşyalar da mevcuttur. Evlere tüm kamu hizmetleri -su, doğal gaz, elektrik, telefon- sağlanmıştır.

4. Giyim.

Türkmenlerin giyimi, komşu toplulukların giyimi ile benzerlikleri olmasına rağmen, yerel iklim şartlarına uygun olarak ortaya çıkan özelliklere de sahiptir. Bu yüzden giyimin temel unsurları özellikle kadın giysilerinde, günümüze kadar muhafaza edilmiştir. Türkmen kadınlarının renkli giysileri, yakaları süslenmiş ayak bileğine kadar uzanan, uzun kumaş (keteni, alaça) elbiseden, şalvardan (balak), üstlükten (halat), baş örtüsünden ve ayakkabıdan ibarettir. Eskiden evli kadınlar altın kaplamalı gümüş süsler asılmış yüksek başlıklar (börk, hasaba, topbı) giymişlerdir. Başlıkların üzerine şal, peçe örtülmüştür. Kızlar ise başlarına işlenmiş ve gümüş ile süslenmiş takkeler (tahya) giymişlerdir. Üstlük olarak kenarları ile yakası işlenmiş ve zırhlamış cüppeler (hilat, don, çabıt) kullanılmıştır. Ketenden dikilmiş bayram elbiseleri ve cüppeleri kenarına gümüş süsler, sikkeler geçirilmiştir. Varlıklı Türkmen kadınları ise bayram elbiselerini mücevherat ve nakışlarla bol bol süslemişlerdir. Kadın ayakkabıları olarak yüksek topuklu deri iskarpin giyilmiştir. Sovyet iktidarı yılları içinde kırsal kesimde ayak lastiği (“asya” kaloşları) giyilmeye başlanmıştır.

Kadın giysileri, temelde geleneksel biçimlerini muhafaza etmekle, 1970-1980'li yıllarda önemli değişikliklere uğramıştır. Boyu kısaltılmış ve beli daraltılmış elbiseler, artık genellikle çeşitli renkli fabrika ürünü kumaşlardan dikilmeye ve onlara devrik yaka eklenmeye başlanmıştır. Geleneksel işlenmiş cüppeler (halat) ile birlikte Türkmen kadınları değişik model fabrika mantolarını da giymektedirler. büyük takı ve süsler az kullanılmaktadır.

Eski erkek giyim takımı, ev dokuması kumaştan dikilmiş uzun, altı geniş şalvardan (calbar, balak) gömlektir (köynek), cüppeden (Halat), başlıktan ve ayakkabıdan ibarettir. XX. yy. başlarından itibaren şalvarlar ithal edilmiş koyu renkli çuhadan alt kısmı daraltılarak dikilmiştir. Yakası eğri, öntü kapalı gömlek (Çekene) ev dokuması kumaştan (bez), gençler için bayram gömlekleri ise ketenden diktir. Orta yaşlı ve yaşlı erkekler tüm yıl boyunca gömleğin üzerine cüppe yazın, tek kat (çakmen, yektay, çapan); serin ve soğuk mevsimlerde ise pamuklu (don) giymişlerdir. Türkmenler yaz ayları deve yününden yapılmış kumaştan dikilmiş cüppe (ağar çakmen) veya Hive cüppesini, kışın ise koyun postu manto (içmek, possun) giymişlerdir.

Erkek giyiminin esas unsuru altında takke giyilen koyun kürkünden dikilmiş başlıklardır (telpek, çövtme, şıprıma). Erkek nüfusun çoğunluğunun ayakkabısı ham inek veya deve derisinden yapılmış pabuç (çarık) dan ibarettir. Bazıları işlenmiş deriden dikilen ayakkabı (çokay) ve çizme (âdik) giymişlerdir.

Çağdaş Türkmenistan'da erkeklerin çoğunluğu Batılı giysiler giymektedirler.

5. Yemekler.

Türkmenlerin sofrasında etli, sütü, unlu ve balıklı yemekler önemli yer almaktadır. Çorbalar (kaynatma, kara çorba, çekirme), kavrulmuş et (kavurma), mayasız süt ve yoğurt ile yapılmış erişte (unaş), pilmen (börek), börek (gutap), dolma (dolama) da meşhurdur. Bayram yemekleri ise milli yemek olan doğrama (ekmek, et, soğan parçalarının et suyu ile karıştırılması), pilav (palov), kebab vs. ibarettir. Süt ürünlerinden ise mayasız süt, yoğurt çeşitleri (süzme, çekize, gatik), kurutulmuş yoğurt (gurt), ayran kullanılmaktadır. Sevilen içecek olan mayalanmış deve sütü (çal) susuzluğu iyi bir şekilde gidermektedir. Ayrıca deve sütünden kaymak (ağaran) hazırlanmaktadır. Yaz-sonbahar mevsimlerinde sebzeler, meyveler, yeşillik bol bol yenilmektedir.

Sovyet iktidarı yıllarında Türkmenlerin yemekleri daha da çeşitlenmiştir. Rus ve uluslararası yemekler (borş- lahana çorbası, köfteler, lağman, mantı vs.) yaygınlık kazanmıştır.

6. Geleneksel ve Çağdaş Adetler ve Kutlamalar.

XX. yy. başlarına kadar Türkmenistan'da Türkmen yaşamının ve kültürünün temelinde yatan ataerkil-feodal ilişkiler kurulmuştur. İnsanların yaşamı, aile içi ve toplumsal ilişkileri yazılı (Şariat) ve sözlü (adat) kuralları tarafından düzenlenmiştir. Türkmenler kan bağlarına dayalı olan kabile teşkilatını, köy ve aile camialarını, camia birliğine dayalı geleneksel hukuk düzenini de muhafaza etmişlerdir.

Geleneksel hukuka göre, genellikle aynı soydan gelen kabile üyelerinden oluşan köylüler içtimai yardım çalışmalarını düzenleyerek ("yovar", "kömek"), fakir ve yoksul ailelere ev kurma, hasat toplama, toprağın sürülmesi gibi işlerde yardım etmişlerdir. Kadınların yardımlaşması ise halı dokuma, keçe yapma, evlenecek kızların çeyizini hazırlama gibi işleri içermiştir.

Misafirperverlik, büyüklere, komşulara, hemşehrilere saygı göstermek güzel geleneklerin arasındadır. Genç kuşağın estetik ve sanatsal eğitimini sağlayan geleneksel bayramlar, eğlenceler ve oyunlar Türkmenlerin hayatında önemli bir yere sahiptir. çocuğun doğması (oğul toyu), yeni eve yerleşme (tam toyu), Hazar kıyısı bölgelerde ise yeni kayığın denize indirilmesi (nav toyu) vs. kutlanmaktadır. Sonbaharda, pamuk, sebze, meyve ve diğer tarım ürünlerinin toplanmasının bitmesinden sonra ülkede hasat bayramı (hasıl toyu, pağta bayramı) törenlerle kutlanmaktadır.

Türkmenlerin birçok tören ve adetleri aile içinde ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Ailenin esas şekli küçük aile- eşlerden ve çocuklardan oluşan- tipidir. (Ana-baba yaşlandıktan sonra onların bakımını en küçük oğul üstlenmektedir). nadiren geniş aileler (Ana-baba, evlenmiş erkek çocuklar ve torunlardan oluşan)de görülmektedir. Ailede erkek (koca, baba) egemen oluşmuştur.

Çağdaş yaşam tarzı, asırlar boyunca köklenen aile-yaşam düzeninin değişmesini gerektirmiştir. Yeni yaşamın kurulması firenleyen zararlı ve muhafazalar aile-yaşam gelenekleri yavaş yavaş kaybolmuştur. Güzel gelenekler -vatanseverlik, insanperverlik, sabır vs. korunmaktadır. Çocukların aile içinde eğitilmesine özen gösterilmektedir. Küçük yaştan itibaren çocuklar çalışkanlığa, büyükleri saymaya alıştırılmaktadır.

Düğünler ve aile-nikah ilişkilerindeki gelenekler zengindir. Eskiden nikahlar genellikle endogami (ancak bir kabile içinde evlenme) niteliğinde olmuştur. Düğün alayı gelini getirmek için süslenen develer ve atlarla beraber giden bayram kıyafetli erkek ve kadınlardan (gelin alıcı) olmuştur. Devenin üzerinde gelin için palantin (kecebe) yerleştirilmiştir. Evlenecek erkeğin ve kızın yakınları atışmada yarışmışlar, düğün havalarını ("yar-yar", "ölenler") söylemişlerdir. Düğün bağışların (saz-dutar-eşliğinde şarkı söyleyenler) gösterileri, güreşçi, atıcıların yarışları, at yarışları, oyunlar, ("keçe-keçe", "yüzük") ile devam etmiştir.

Günümüzdeki Türkmen düğünü bazı olumlu eski geleneklerle çağdaş dönemde ortaya çıkan yeni törenleri birleştirmektedir. 1960'lı yıllardan itibaren salon ("komsomol") düğünleri yaygınlaşmıştır. Ataerkil feodal kurallardan hür olan yeni aileler ortaya çıkmış, kadınların eşitsizliği kaldırılmış, evlenme yaşı yükseltilmiştir.

Türkmenlerin geleneksel milli oyun ve eğlenceleri yaşam ve çevre ile sıkı ilişkidedir. Gençlerin akşam saatlerinde toplanmaları sırasında oynanan "keşdek", "denneme", "han-han", "patışa ve vezir", "peçiz" oyunları, top oyunları, saklambaç, "kurcak" (kukla, bebek) oyunları, masa üstü oyunlar (satranç, "düzzüm", "içyan ağzı") yeni kuşakların ruhsal zenginleşmesinde vatanseverlik, çalışkanlık, dürüstlük ruhuyla eğitilmesinde küçümsenemeyecek öneme sahiptir.

Türkmenistan'da birçok milletlerin (Türkmen, Rus, Ukraynalı, Özbek, Kazak, Ermeni, Azeri, Tatar vs.) mensupları yaşamaktadır. Ülkede yoğun etnik süreçler, kültürlerin karşılıklı etkilenmesi ve zenginleşmesi izlenmektedir. Kendi özelliklerini muhafaza etmekle beraber diğer milletlerin mensupları Türkmenlerin bazı gelenek ve törenlerini kabul etmiş, aynı şekilde Türkmenler de onlardan etkilenmişlerdir. Karma nikahlar yaygındır. Bütün topluluklar ve milli gruplar için uluslararası temasların dili olarak Türkmençe ve Rusça kullanılmaktadır.

Ata Cıkıyev

Çev.: Aytmamet Geldiniyazov